

Yorumlayıcı Çeviri Kuramı'ndan Çeviri Eğitime: Yorumlayıcı Çeviri Yöntemi

Nazik Göktaş, Mersin

Öz

D. Seleskovitch ve M. Lederer'in birlikte geliştirmiş oldukları Yorumlayıcı Çeviri (Anlam) Kuramı, çevirmeni merkeze koyan bir yaklaşım gösterir. Çeviriye ilişkin kuramsallaşmanın tarihine bakılırsa; önceki yüzyıllardan günümüze değin çevirmenin rolünü öne çıkaran görüş ve düşüncelere rastlanmaktadır. 90'lı yıllardan sonra belirginleşen bilişsel yaklaşımlar, alana yeni kazanımlar sağlamış, çeviribilim araştırmalarının uygulama alanına yansiyarak kültürlerarası veya dillerarası aktarımın başat aktörü olarak 'çevirmen'in bilişsel bakımdan yeniden değerlendirilmesine zemin hazırlamıştır. Bilişsel odaklı bir görünüm sergileyen çevirmen merkezli yaklaşımlar, çevirinin başarısının çevirmene bağlı olduğu görüşünden hareketle çevirmenin çeviri eylemi sırasında zihninde olup bitenlerin, bilişsel süreçlerinin işleyişinin ve dili kullanma mekanizmasının açıklığa kavuşturulmasını öngörür.

Bu çalışmanın amacı, Yorumlayıcı Çeviri Kuramı doğrultusunda 'anlama'nın koşulları olarak öne çıkan saptamaları ortaya koyarak çevirmenin sahip olması gereken özneliklere ilişkin izdüşümleri serimlemektir. Bu amaç doğrultusunda, anlamın kavranması sürecinde çevirmenin zihinsel süreçlerinin nasıl işlediği, çevirmenin bu süreçleri nasıl yönettiği betimlenmeye ve söylem çözümlemesine dayanan Yorumlayıcı Çeviri Kuramı ve Yorumlayıcı Çeviri Yöntemi'nde yer alan düşünsel veriler görünür kılınmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yorumlayıcı Çeviri Kuramı, çeviri eğitimi, çevirmenin bilişsel süreçleri, Yorumlayıcı Çeviri Yöntemi, söylem/metin çözümlemesi.

Abstract

From The Interpretive Theory of Translation to the Translation Didactics: The Interpretive Method of Translation

The Interpretive Theory of Translation (the Theory of Sense) developed by Danica Seleskovitch and Marianne Lederer provides an approach placing translators at the centre of research. The research on the history of translation theories observed that the notions and views highlighting the role of translators have emerged over the last centuries. The cognitive approaches have contributed to the field of translation over the last two decades thanks to their implications in applied translation studies. Thus the translator, the major actor in intercultural and/or interlingual transfer, has been reevaluated in terms of cognition. Cognitively oriented translation approaches project that the cognitive processes of translation and the language using mechanism should be revealed. These approaches focus on the role of translators, and claim that the success of a translation depends on the translator.

The aim of this paper is to suggest the determinations highlighted as the conditions of 'comprehension' in accordance with the The Interpretive Theory of Translation (the Theory of Sense). The other aim is to introduce the projections as to the required qualifications of translators. In parallel with this aim the paper focuses on exploring how the cognitive processes occur in the process of comprehension of sense, and how the translator manages these processes. The Interpretive Theory of Translation (the Theory of Sense) and The Interpretive Method of Translation, which are based on discourse analysis, are described in terms of their theoretical foundations.

Key Words: The Interpretive Theory of Translation (the Theory of Sense), Jean Delisle, the cognitive processes of the translator, The Interpretive Method of Translation, discourse/text analysis, the proper use of language.

Giriş

D. Seleskovitch ve M. Lederer'in uzun yıllar konferans çevirmeni olarak çalıştıktan sonra uygulamadan hareketle başlattıkları ve çeviri üzerine yaptıkları çalışmaların tümünü kapsayan, aşamalı olarak geliştirmiş oldukları ve bugün hâlâ Paris III-Nouvelle Sorbonne Üniversitesi'ne bağlı Paris Çeviri Okulu (Ecole Supérieure d'Interprète et de Traducteurs, ESIT)'nda Yorumlayıcı Çeviri Kuramı [YÇK]¹'na dayanan bir eğitim-öğretim sürdürülmektedir. 1960'lardan bugüne, 2000'li yılların başında D. Seleskovitch'in ölünceye kadar ve M. Lederer'in günümüzde ders ve seminerleriyle kuramı tanıtmaya, geliştirmeye çalışması ve eleştirilere yanıt vermesiyle, kuramın tüm canlılığıyla varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Pekçok ülkeden gelen, farklı diller konuşan öğrencileriyle bir çeşit uluslararası dil okulu görünümündeki bu lisans programı olmayan okulda, farklı dil çiftlerinde master düzeyinde eğitim gören öğrenciler, AB kurumlarından, Avrupa ve Avrupa dışındaki şirketlere kadar çok çeşitli alanlarda iş olanağı bulabilmektedir. Kuramı tanıtan belli başlı yapıtların Almanca, İngilizce, Japonca, Çince, Arapça gibi pek çok dildeki çevirileri bu dillerin konuşulduğu ülkelerin üniversitelerindeki çeviri bölümlerinde okutulmaktadır. Her biri çevirmenlik deneyimine de sahip olan öğretim elemanlarıyla okulun genel ortak çeviribilim kaynakçasında yer alan güncel tartışmaları katı bir biçimde izlemeden ya da mevcut eğitim-öğretimi ona uydurmaya çalışmadan iddialı bir biçimde "iyi çevirmen" yetiştirmeyi amaçladığı söylenebilir.

YÇK'nın çevirmeni merkeze koyan bir yaklaşım göstermesi, kuramın çeviribilim araştırmalarının ortak kaynakçasında 'çevirmen merkezli yaklaşımlar' başlığı altında ele alınabilecek bir model olduğuna işaret etmektedir. Kuramcılar bilişsel süreçleri betimlerken, uygulayıcılar betimlenen süreçlerden hareketle çevirinin çeviri bölümü öğrencilerine öğretiminin olanaklarını araştırmışlar, sürecin yönetimi ile ilgilenmişlerdir. Ancak Fransa örneğinde, D. Seleskovitch ve M. Lederer'in konferans çevirmeni/çeviri eğitmeni olmaları ve gözlemedikleri olguları, edindikleri deneyimleri dizgeleştirerek kullanmaları, kuram ve uygulama boyutlarının bir arada ele alınmasına yol açmıştır. Çeviri süreci, birbirini izleyen ve birbirinden ayrılması mümkün olmayan pek çok aşamadan oluşur ve bir bütün halindedir. Çevirmen, bu noktada çeviri sürecinin anlaşılabilmesi için nesne durumundadır. Çeviri odaklı araştırmalarda ayrı bir alanı oluşturan bilişsel yaklaşım, çeviri sürecinin her aşamasının açıklığa kavuşturulması üzerine odaklanır. M. Lederer, Yorumlayıcı Çeviri Kuramı'nı her yönüyle açıkladığı yapıtta (1994) çeviri eğitiminde kullanılacak bir yöntem oluşturmanın ipuçlarını verir. J. Delisle (1982), bu amaçla YÇK'na dayanan Yorumlayıcı (Açıklayıcı) Çeviri Yöntemi [YÇY]²'ni geliştirir. Basımı çeviri ediminin bilimsel olarak açıklanmaya başlandığı yıllara rastlayan doktora tezinde, 10 yıllık çeviri deneyiminin kuramla pekiştirilmesinden doğan bu yöntem, söylem çözümlemesi üzerine kuruludur. J. Delisle'in söylem çözümlemesi'nde İngilizce-Fransızca dil çifti bağlamında öğrencilere çeviri sürecinin işleyişini ve "dil düzgün kullanımı"ni gösteren çeviri alıştırmaları örnekleri, derslerde metinler üzerinden verilmektedir. J. Delisle (1982)'in D. Seleskovitch ve M. Lederer'in geliştirdikleri modele dayandırdığı yapıtı bu özelliğiyle Jean-Paul Vinay ve Jean Darbelnet'nin *La stylistique comparée du français et de l'anglais* (SCFA) [Fransızca ve İngilizcenin karşılaştırmalı biçembilimi] (1958) adlı

¹ Makale boyunca *Yorumlayıcı Çeviri Kuramı* YÇK kısaltması ile ifade edilecektir.

² Makale boyunca *Yorumlayıcı Çeviri Yöntemi* YÇY kısaltması ile ifade edilecektir.

yapıtından sonra çeviri'nin kuramsal alanı ile dirsek teması kuran ilk çalışmalardan biridir. Bu yönüyle model, öğrencilere çeviri sürecinde anlamın kavranması ve yeniden ifade edilmesi de dâhil olmak üzere bunların arasında ve üzerinde gerçekleşen tüm bilişsel süreçleri nasıl yönetebileceklerini öğretmeyi ve başarılı bir çeviri ürünü ortaya koyabilmelerini sağlamak için “dilin düzgün kullanımı” yetisini kazandırma amacını gütmektedir.

Bu çalışmada, çeviri sürecine, çeviri eğitimi içindeki konumu gereği, çeviri eğitmeninin penceresinden yaklaşmaktadır. Çevirmene de uygulayıcı olarak derste öğrenciye nasıl çeviri yapacağını nasıl öğreteceğini sorgulayan, öğrencilerin yaptıkları çevirileri gözden geçirip düzelten kişi olarak bakılmaktadır. YÇY'ni ortaya koyan J. Delisle'in yöntemin Anlam Kuramı'na dayandığını belirtmesiyle çeviri eğitimcileri olarak bu noktada uygulayıcıya düşen görev, ilgili yöntemin “kuramsal dayanaklarını” ortaya koymak ve kuram-uygulama denkleminde hareketle YÇY'nin çeviri öğretiminde işlevselleşmesinin olanaklarını ve sınırlarını tartışmaktır; çünkü burada uygulayıcı olarak yöntemden yararlanabilme olanakları araştırılmaktadır. Kuramcı ise, uygulamaya bakıp yöntemi geliştirebilir, güncelleyebilir. Yorumlayıcı Anlam Kuramı'na göre çevirmen, söylem (metin anlamında da kullanılıyor; NG) çözümlemesinin ardından anlama ulaşır. Çalışmanın amacı da öğrencilere bir eğitim-öğretim yılı boyunca her ders edebiyat dışında kalan metinler (Delisle, edebiyat dışındaki metin türlerini “textes pragmatiques” biçiminde adlandırır) üzerinde adım adım önceden belirlenen çeviri stratejilerini kullanarak uygulamalı, dizgesel ve yöntemsel bir yaklaşımla nasıl çeviri yapılacağını ve anlama ulaşabileceğini öğretmeyi amaçlayan bu yöntemi sorgulamak, görünürleştirmek ve çeviri eğitiminin hangi aşamasında kullanılabileceğini belirlemektir.

“Tam Öğrenme Modeli”nin yaratıcısı Bloom da yaptığı bir araştırmada, başarılı çeviride gözlenen değişkenliğin % 50'sini bilişsel giriş davranışları, % 25'ini duyuşsal giriş özellikleri, geri kalan kısmını verilen öğretim hizmetinin niteliğinin açıkladığı sonucuna varır” (Sönmez 1985: 145, akt. Doğan 2009: 82). Bu sav, çeviri eğitiminde önemli bir parametre olarak bilişsel süreçleri göz önünde bulundurmak gerektiğini ortaya koymaktadır. Yine bu sav, aynı zamanda bu çalışmanın da çıkış noktalarından biridir ve çeviri eğitiminde bilişsel süreçleri neden önemli bir parametre olarak göz önünde bulundurmamız gerektiğine ilişkin sorunun da yanıtıdır.

1. Kuramsal Dayanaklar

Çeviribilimin araştırma alanını ilk kez bütünüyle tanımlayan J. Holmes (1972), çeviriyi kuramsal çeviribilim ve uygulamalı çeviribilim olmak üzere iki ana bölüme ayırmıştır. Birincisinin amacı çeviri olgularını ve çeviriyi açıklayan ilkeleri tanımlama ve çeviri uygulamalarından hareketle kuramsallaştırma iken, ikincisinin amacı çevirmen yetiştirmek için ilke ve kurallar belirlemek, çeviri ve çeviri eleştirisi için araç-gereç geliştirmektir (Akt. Guidère 2010: 9). J. Holmes (1972)'e göre bu iki alan arasında dialektik bir ilişki vardır. Çeviribilim çeviri uygulamalarını beslerken uygulamalı çeviribilim de kuramsal düşünceyi zenginleştirir. Çeviri kuramı konusunda, J. P. Vinay ise bir çeviri kuramının kuram olabilmesi için çeviri olayını basitleştirmesi ve buradan

uygulaması kolay kurallar çıkarması gerektiği görüşündedir (Akt. Delisle 1982: 51). J. Delisle (1982), [Fransız çeviri tarihinin yakın dönemi söz konusu olduğunda] yazınsal çeviri dışında, çeviri alanında yapılan çalışmalara en büyük katkıyı yapan kuramcı ve yapıtlardan bahsederken Paris Çeviri Okulu (ESIT) araştırma grubunun katkısından söz eder. Grup, D. Seleskovitch, M. Lederer, J. Delisle, K. D. Le Féal, M. Garcia-Landa, C. Laplace gibi konferans tercümanı akademisyenlerden oluşur. Alana katkı yapanlar elbette bunlarla sınırlı değildir. Ancak, temeli burada atılan ve neredeyse elli yıldır gelişen ve dünyaya yayılan bir anlayışa göre eğitim veren/alan ve çalışmalarını bu yönde sürdüren çeviribilimci, çevirmen, konferans çevirmeni, profesör, öğretim görevlisi ve araştırmacıların oluşturduğu bir grup söz konusudur. J. Delisle (1982: 50)'e göre bu okulu temsil eden görüşler tarihsel olarak sıralanırsa şu kuramcı ve yapıtları anmak gerekir: D. Seleskovitch'in *L'interprète dans les conférences internationales* [Uluslararası konferanslarda yorumcu/tercüman] (1968) adlı yapıtı, "*Exégèse et Traduction*" [Yorum ve çeviri] (1973) adlı makalesi, *Language, langues et mémoire* [Dil, Diller ve Bellek] (1975) adlı yapıtı; K. D. Le Féal'in "*Traduire: les idées et les mots*" [Çevirmek: Düşünceler ve Kelimeler] (1976) adlı makalesi, *Lectures et improvisations: Incidences de la forme de l'énonciations sur la traduction simultanée (français-allemand)* [Okumalar ve nutuklar: (Fransızca-Almanca) simultane çeviri üzerine sözceleme şeklinin yansımaları] (1978) adlı yapıtı; M. Garcia-Landa'nın *Les déviations délibérées de la littéralité en interprétation de conférence* [Konferans çevirisinde metne bağlı olmayan sapmalar] (1978) adlı yayınlanmamış doktora tezi; J. P. Vinay ve J. Darbelnet'nin *La Stylistique comparée du français ed de l'anglais* [Fransızca ve İngilizcenin Karşılaştırmalı Biçembilimi] (1958) adlı yapıtı; M. Pergnier'nin *Les fondements sociolinguistiques de la traduction* [Çevirinin toplumbilimsel temelleri] (1978) adlı yapıtı; M. Lederer'in *La traduction simultanée, fondements théoriques* [Simültane çeviri, kuramsal modeller] (1979) adlı yapıtı ile J. Delisle'in ESIT'de okutulan Anlam Kuramı'yla aynı doğrultuda olan *L'analyse du discours comme méthode de traduction* [Bir Çeviri Yöntemi Olarak Söylem Çözümlemesi] (1980) adlı doktora tezi.

J. Delisle diğer çeviri kuramlarını yok saymamakla beraber bu kuramların eksik yanlarını ortaya koymuş; bu kuramların çeviri mekanizmalarını aydınlatmada yetersiz oldukları sonucuna varmıştır. Çeviri edimini açıklamak için önerdiği yöntemi edebiyat metinleri dışında kalan metinlerle sınırlamıştır; çünkü metin türü ne olursa olsun çeviri sürecinde başvurulan zihinsel işlemler aynıdır ve bu metinler de zihinsel işlemleri en iyi şekilde ortaya koyan metinlerdir. J. Delisle, bu çalışmasının başında çevirmenin çift dillilik durumu, okulda yapılan çeviri ve profesyonel çeviri gibi o güne kadar eksik yorumlandığını düşündüğü bazı kavramları da yeniden betimler.

2. "Yorumlayıcı Çeviri Kuramı" (YÇK) ve Çeviri

D. Seleskovitch'in uzun yıllar konferans çevirmenliği yaptıktan sonra edindiği deneyimlerini dizgeleştirerek bundan böyle çeviri eğitimi vermekle görevlendirildiği ESIT'de 'nasıl iyi bir konferans çevirmeni yetiştirilir' üzerine araştırmalarıyla meslektaşısı M. Lederer'in araştırmaları temelinde, bilinen çeviri kuramlarından bağımsız olarak, 80'li yıllarda oluşturulup geliştirilen (zira o dönem alan üzerine kaynakça

sınırlıdır ve bunlar da bilimsel nitelikten uzaktır,³⁾ “La théorie interprétative de la traduction/Théorie du sens” [Yorumlayıcı/Açıklayıcı Anlam Kuramı/Çeviri Kuramı/Anlam Kuramı] olarak bilinen kuram, çeviri işleminin tüm bileşenlerini, söylem/metin çözümlemesi sırasındaki çevirmenin bilişsel süreçlerini, dili kullanma mekanizmasını ayrıntılı açıklar; çeviri örneklerini/incelemelerini, sözlü/yazılı çevirinin özniteliklerini ve farklılıklarını, yabancı dil eğitimi ile çeviri eğitimindeki çeviri dersleri arasındaki farkı, çeviri eğitiminde öğrenciye kazandırılması gereken teknikleri ele alır.

YÇK, çevirinin oluşum sürecinin merkezine çevirmeni yerleştirir; çeviri etkinliği gerçekleşirken çevirmenin zihninin işleyişini adeta bir büyüteç altında izler; anlamı çözmeye ve yeniden ifade etmede dil ile düşünce arasındaki devinimi açıklığa kavuşturmayı dener; çevirmenin rolünü öne çıkarır. Göstergibilimci Lyudscanov gibi (Akt. Delisle 1982: 51-52) M. Lederer (1981: 46) de “çevirmen bir araştırma nesnesi olarak ele alındığında çeviri açıklığa kavuşabilir”⁴⁾ görüşündedir.

Sözlü ve yazılı çeviri türünün her ikisinde de amaç, anlamı ele geçirmek olduğu için çevirmenin bilişsel mekanizmasının aydınlatılması çeviri eylemini açıklığa kavuşturmuş olacaktır. Anlama, yorumlama ve metin oluşturma süreçlerinin bilişsel olarak nasıl işlediği sorusu da zaten alanın araştırma konusudur ve artık günümüzde bilişsel ve duyuşsal davranışlar, bellek çalışmaları, söylem çözümlemesi, ruhbilimsel ve sinirdilbilimsel parametreler vb. gibi konularda da mesafe alınmıştır. Gelişmeler, çeviri işleminin öznesi olan çevirmeni çeşitli yönleriyle ortaya koyup çeviri eylemini aydınlatırken, yine bu kapsamdaki araştırma sonuçlarının çeviri eğitiminde kullanılabilir verilere temel olduğundan bahsedilmektedir.

A. Doğan (2009: 82)’in değindiği Bloom’un yukarıda bir alıntıda anılan araştırmasının (s. 3) sonucuna göre öğrenci, çeviri eğitimi sürecine toplamı %75’i bulan bilişsel ve duyuşsal bir hazır bulunuşluk düzeyi ile başlamaktadır. Bu demektir ki, iyi bir çevirmen olmak üzere bir çeviri bölümü öğrencisine verilebilecek eğitim sadece %25 oranındadır; ya da çeviri bölümüne gelen bir öğrenciye verilebilecek mesleki eğitim söz konusu olduğunda iyi bir çevirmenin donanımının ancak %25’i çeviri bölümlerinde karşılanabilecektir. Bu bilgiler ışığında, öğrencinin eğitimden yararlanabilme oranının %100 olmayacağını ve çevirmen yetiştirmede çeviri bölümlerinin etkisinin ne kadar az olduğunu kuşkusuz daha baştan kabul etmek gerekir. Bu veriler çeviri bölümlerine alınan öğrencilerin girdikleri üniversite sınavında bilişsel, duyuşsal vb. giriş davranışlarının göz önünde bulundurulmadığı gerçeğini göstermekle kalmaz, şimdikinden daha farklı ölçme ve değerlendirme gereken sınavlardan geçirilmeleri gerekliliğini de düşündürür.

YÇK’na göre çeviri, “çıkış/kaynak metnini anlamak, anlamı dilbilgisel biçiminden sıyırmak ve anlaşılabilir anlamları ve metnin uyandırdığı duyguları öteki dilde ifade etmek” biçiminde tanımlanırken (Lederer 1994: 11) çeviri etkinliği, her şeyden önce metni yorumlayarak anlamayı ve daha sonra onu başka bir dilde yeniden ifade etmeyi

³⁾Yorumlayıcı Çeviri Kuramı’nın oluşum süreci ve bugünkü durumu hakkında daha fazla bilgi için bakınız: Göktaş, N., “Çeviride Anlam: Yorumlayıcı Anlam Kuramı Işığında Bir Sorunsallaştırma ve Gereçlendirme Denemesi”, *Frankofoni Dergisi*, Sayı 25, 329-341, Ankara 2013; Göktaş, N., “La théorie interprétative de la traduction (La TIT) Sous Ses Différents Aspects”, *Littera Edebiyat Yazıları Dergisi*, Çeviribilim Özel Bölümü, Cilt: 32, Haziran 2013, 167-178, Ankara 2013.

⁴⁾Fransızca kaynaklardan yapılan alıntılar yazar tarafından çevrilmiş ve aktarılmıştır.

gerektirir. Yine kurama göre, sonuçta ortaya çıkacak olan çeviri ürününün başarılı olması, ‘anlamın öznesi’ olan çevirmenin çeviri yaparken kaynak metinde ifade edilen anlamı, kaynak dil açısından anlamsal eşdeğerliği, erek dil açısından biçimsel eşdeğerliği sağlamasına bağlıdır (Lederer 1981: 8). Fakat, asıl sorun, uygulama açısından birçok etkenin aynı anda hesaba katılmasını gerekli kılan çok yönlü, karmaşık bir etkinlikte bu iki eşdeğerliği aynı anda sağlayabilmektir.

Bu savlar, ‘anlama’ ve ‘anlam’ kavramlarını öne çıkarmakta ve bu kavramların içerikleri ile ilgili tartışma gereksinimi doğurmaktadır. Bu bağlamda, bu çalışma açısından M. Lederer ve D. Seleskovitch’in ‘anlama’ sürecini ve ‘anlam’ olgusunu tanımlamadaki eyleyiş biçim ve tutumlarını irdeleme kaçınılmaz olmaktadır.

3. ‘Anlama’

YÇK’nda ‘anlam’ kavramının öncelikli bir yeri vardır. J. Delisle (2001: 88), anlama olgusunu bir yetenek işi olarak görür. Anlama yeteneği, “*dil alanında hayali bir ifade edebilme yeteneği, bir tasarımı*” (agy.: 88) anlamına gelir. Başka yeteneklerle birlikte bir çevirmende olması gereken ‘anlama yeteneği’, dış dünya bilgisi ve dilin bilgisini de işin içine katarak elindeki metinden yazarın söylemek istediğini, yani metnin iletisini çıkarabilme yeteneğidir. Çeviri esnasında düşüncelerin yazı olarak karşımıza çıktığı yer olan metin, yorumlanmalı, anlam iyice kavranmalı sonra da başka dile aktarılmaya çalışılmalıdır. ‘Yorum yapabilme’ de bir akıl işidir ve bu iş, yazılı iletişimin konu, yazar, metnin işlevi, metnin alıcıları vb. tüm parametrelerini hesaba katan bir alıştırma değildir. ‘Anlama yeteneği’ de bir yerde tüm bu parametrelerin sentezini yapabilme kapasitesidir (agy.: 173-174).

Anlama ulaşma sürecinde metnin ve bağlamın çözümlenebilmesi için çevirmen, dilsel edinim ile dil dışı kültürel veya teknik bilgiye de sahip olmalıdır. YÇK’na göre anlam (sens), bir söylem ya da metin parçasının dilsel anlamı ile çevirmenin o anda devreye giren dünya bilgisinin sentezinin ürünüdür. Anlam, çevirmen metnin ve söylemin anlamını çıkarmaya çalışırken zihninde M. Lederer’in “anlam birimi” diye adlandırdığı (unité de sens), kısa ya da uzun, küçüklü büyüklü dokunuşlarla adeta saniye saniye ortaya çıkar. Bu birimler sayılamazlar; yeterli sayıda anlamlı bilgilerle karşılaştıkları zaman ortaya çıkarlar. Anlama anında dilsel yeti (compétence linguistique) ve dünya bilgisi (savoir encyclopédique) aynı anda devreye girer (Lederer 1987: 14; Lederer 1994: 31-33). ‘Anlam’, bir yorumlama sürecinden geçerken işaretlerinden sıyrılmış, dil dışı bilgilerle bir arada bulunan bir bütündür ve anlama sürecinin sonunda ortaya çıkar. ‘Anlama’ bir süreç, ‘anlam’ ise o sürecin ürünüdür.

M. Lederer, anlamdan sonra söylem düzeyinde var olan “anlam birimleri”ni de betimler. Anlama/kavrayış, söylem/konuşma çevirmenin kulağına ulaşıp sözcükler düzensiz aralıklarla birbirini izlerken bir anda olur. M. Lederer, bu şekilde sözcüklerin anlamları ile bilişsel tamamlayıcıların tümünün birleşmesi ile oluşan ürünü “unité de sens” olarak adlandırır (Lederer 1994: 27). Söylemin devamında anlam birimleri genel anlamı üretmek için birbiri ardına yorumcunun/çevirmenin zihninde üst üste yığılır; birikir; çok daha geniş birimlerle birleşip, sağlam, mantıklı düşüncelerle harmanlanarak sözlerden sıyrılmış, yalın bilgilere, anlamlara dönüşürler. Karşılaşılan her yeni sözcük, zihinde daha önceden var olan anlam birimleriyle ilintilenir. Kavram, bu ilintileme sonucu oluşur. Bu, aynı zamanda anlamlandırma demektir. Anlam birimler, çeviride eşdeğerlik

oluşturmayı olanaklı kılabilecek en küçük anlamlı birimlerdir; dilbilimdeki anlambirim (monème) ile de karıştırılmamalıdır.

4. Bir Çeviri Yöntemi Arayışı

J. Delisle, 90'lı yıllarda, deneyimlerini dizgeleştirerek bir çeviri yöntemi oluşturmayı tasarlarırken yöntemin hangi kurama dayanacağını belirleme aşamasına geldiğinde güncel çeviri kuramları arasında bir karşılaştırma yapar; bu, kuramdan yöneme, bir çeviri yöntemine gidiş demektir. Çeviri işleminin incelediği diğer kuramlar gibi göstergebilim, toplumbilim, dilbilim ve karşılaştırmalı dilbilim araştırmalarıyla da açıklanamayacağı, bu kuramlardan yola çıkan bir yöntemin eğitbilimsel açıdan uygulanamayacağı ve YÇY'ne temel olabilecek kuramın Anlam Kuramı olduğu sonucuna varır. İncelediği kuramcılardan E. A. Nida'nın, C. R. Taber ile birlikte yazdıkları 1964'de *Toward a Science of Translating* [Bir Çeviri Bilimine Doğru] ve 1969'da *The Theory and Practice of Translation* [Çeviri Kuramı ve Uygulaması] olmak üzere bu iki yapıtta bir çeviri eğitimi yöntemi oluşturma girişiminde bulunduğunu anımsatır. E. A. Nida, ilk yapıtın özünü tekrar ele aldığı ikinci yapıtta aynı zamanda toplumbilimsel bir kuram olarak tanımladığı ve içinde yer alan alıştırmaların hemen tümü İncil'den alınan örneklerden oluşan yapıtını değerlendirir. Bir çeviri öğretim yöntemi oluşturmaya çalışır; ne var ki yenilikçi yönü ile birlikte aynı zamanda bir sentez ürünü olan yapıtına yeterince önem verilmediğini belirtir.

J. Delisle (1982: 55)'e göre E. A. Nida ve C. R. Taber, "çeviri el kitabı" olmasının yanında bu yapıtta daha önceki kuramcılardan yapmaktan çekindiğini yapmışlar; kuram ve uygulamayı birleştirmişlerdir; fakat yapıt, özel olarak belli bir çeviri türü için, dinsel metinlerin çevirisi için hazırlanmıştır ve bu nedenle onu "İncil çevirisinin kuramı ve uygulaması" olarak adlandırmak daha doğru olacaktır. Dolayısıyla J. Delisle, belli bir metin türü için hazırlanmış olan bu yöntemin diğer çeviri türlerinin öğretim için geçerli olmayacağı sonucuna varır. Bu düşünceye göre yazın çevirisi, reklam çevirisi ve teknik çeviri gibi her metin türü ve alt türleri için de bu yapıt benzeri ayrı kitaplar hazırlamak gerekecektir, ki yöntemin bu şekilde diğer metin türleri için genelleştirilmesi doğru olmayacaktır. Zira kendisi yazın metni dışındaki diğer tüm metin türlerinin çevirisinde aynı zihinsel işlemin geçerli olduğu bir yöntem tasarlamak istemektedir.

J. Delisle'e göre, incelediği göstergebilim, toplumbilim, dilbilim ve karşılaştırmalı dilbilim ve bu üç kuramın öne sürdüğü üç yöntem, birçok olumlu özelliklerine rağmen, çeviri işlemini tam olarak açıklayamadığı için, çeviri öğretiminde işe yaramayacağından, başka bir yöntem bulmak gerekecektir. D. Seleskovitch'in dediği gibi, "bir çeviri kuramı oluşturulmak isteniyorsa, bu, dilleri karşılaştırarak değil, iletişimi gözlemleyerek yapılmalıdır" (Akt. Delisle 1982: 96); çünkü bir çeviri yöntemi sözlü ve yazılı çeviride iletişimi gerçekleştirmelidir. Öte yandan, sözlü ya da yazılı çeviri, iletişimin sağlanması için öz nitelikleri açısından farklı bir işlem gerektirir.

Yazı dili daha düzgün, özenli bir sözdizimi, yazım ve dilbilgisi kuralları, düşüncenin belli bir mantık sıralaması içinde ilerlemesini vb özelliklerin dikkate alınmasını gerekli kılarken, sözlü dil, ritmi hızlı ya da yavaş ilerleyen, tekrarlar, duraksamalar, gereksiz ya da yinelenen kelimeler, yarım kalmış tümceler, zengin/fakir bir söz varlığı kullanılması gibi ilkinden daha farklı özelliklerin dikkate alınmasını gerektirir. (Delisle 1982: 26-27; 2001: 22-23)

Anlam Kuramı, iletişim ortamını vurguladığı için bu yönüyle iletişimeci kuramlar arasında sayılır. Çünkü ister sözlü ister yazılı çeviri olsun, her ne kadar ikisi de aynı koşullarda gerçekleşmesede, iki çeviride de amaç aynıdır: Ötekinin düşüncesini açığa çıkararak (Seleskovitch 1984: 10) iletişimin gerçekleşmesini sağlamak. Bu görüşe göre ‘anlamı varış diline götürmek’ demek olan çeviri yapmak, yazılı veya sözlü söylem üzerinde gerçekleşen, dil ile düşünce arasında devinim halindeki bir işlemdir ve çeviri uygulamasına yönelik alıştırmalar dillerin betimlenmesi ve karşılaştırılmasına değil, iletideki düşüncelerin çözümlenmesine yönelik olmalıdır.

J. Delisle (1982: 94), çeviri kuramları konusunda hem iki dili karşılaştırma tekniği, hem de bir çeviri yöntemi olarak kabul edilen J. P. Vinay – J. Darbelnet’in *Stilistique comparée du français et de l’anglais* [Fransızca ve İngilizcenin Karşılaştırmalı Biçembilimi] adlı yapıtı hariç, yapıt iki dilli bireylerin dillerini iyileştirmek için iyi bir araç, ama ne bir kuram ne de bir yöntemdir ve “*bunlardan hiçbiri uygulamalı çeviri öğretimi için uygun değildir*” çıkarımını yapar. Özgün bir çeviri kuramında mutlaka şu üç özelliğin olması gerektiğini de ekler:

1. Amaç, iletilerin anlamını kavramaya odaklı olmalı
2. Yalnız dil alanında değil, söylem alanında da yer almalı
3. Sadece sonuçta elde edilen çeviri ürün ile değil, çeviri sürecinin işleyişi ile de ilgilenmelidir.

İdeal bir çeviri modeli rehberliğinde “*profesyonel çeviri öğretimi demek, verili bir iletişim durumunda yazılan ve yazıya dökülen bir iletiyi başka bir dilde etkili bir şekilde yeniden verebilmek için iyi düşünmeyi ve iyi kaleme almayı öğrenmek,*” (agy.: 96-97) demektir. Bu da her iki dilin dilsel yapılarına egemen olmayı ve zengin bir söz varlığı edinmeyi gerektirir. Çeviri yapan kişi özellikle söylem sırasında düşüncenin eklemlemelerini/boğumlamalarını çözümlenmekte; bir başka söyleyişle, dilsel biçimleri düşüncelere bağlamakta çok becerikli olmak zorundadır. Bu durumda çeviri eğitimi, esas olarak söylem çözümlenmesi odağında dilin kullanımını üzerinde yoğunlaşacaktır.

Temeli çeviri sürecinin betimlenmesi; bu sürecin, bu işleyişin formüle edilerek sabitlenmesi ve sabitlenen şemanın öğrencilerde de aynı şekilde gerçekleşmesi için mekanizmanın öğretilmesine dayanan YÇY, anlamın ele geçirilmesi ve düzenlenmesi, çeviri eşdeğerliklerinin aranması ve bunlardan birinin seçimi üzerine kuruludur. Anlam Kuramı’na koşut olarak çevirinin temeli, ‘anlamın yorumlanarak kavranmasına’ dayanır. Yine YÇK doğrultusunda çeviri, anlama (compréhension), sözcüklerden sıyırma (déverbalisation) ve ifade etme (expression)/yeniden ifade etme (réexpression) veya anlama, yeniden ifade etme ve sağlamasını yapma olmak üzere üç aşamada gerçekleşir.

Çeviri etkinliğinin bir ‘zekâ işi’ ve ‘bilişsel bir işlem’ olarak görüldüğü kuram, çeviri etkinliğinin merkezine ‘anlamın öznesi’ kabul ettiği çevirmeni koyar; çevirmenin çevirinin ‘anahtar kavramı’ olan anlamı kavraması ve yeniden ifade etmesi işleminin mantıksal süreçlerini, tüm bileşenlerini ayrıntılı betimler, örneklendirir.

Tüm bu görüşleri kapsayan Anlam Kuramı’ndan yola çıkan ve meslek yaşamı boyunca sözlü ve yazılı çeviriyi gözlemleyen J. Delisle, çevirmenin bilişsel süreçlerinin işleyişinin öğretilebileceği inancıyla somut bir yöntem önerir. Yabancı dil bölümlerinde

dil öğretimi amaçlı çeviri dersleri ile profesyonel çeviri eğitimi amaçlı çeviri derslerini birbirinden ayırdıktan sonra, bunlardan ilki için ‘karşıkodlama’ (équivalence transcodée), ikincisi için ‘metinselbağlam eşdeğerliği’ (équivalence contextuelle) tanımını yapar.

5. Söylem Çözümlemesi

J. Delisle, söylem çözümlemesi üzerine kurguladığı akademik çeviri eğitimine yönelik seminerlerin/derslerin amaçlarına geçmeden önce çeviri ediminin bir çözümlemesini yapmıştır. Ona göre çeviri edimi,

1. Anlama
 - 1.1. Belirtilerin çözümlenmesi
 - 1.2. Anlamın sezinlenmesi
 - 1.3. Başlığın yorumlanması
2. Yeniden yazma
 - 2.1. Çağrışımlı düşünme yöntemi
 - 2.2. Yeniden yazma
 - 2.3. Sağlama için çözümleme, işlemlerinden oluşur.

Söylem çözümlemesi, metinlerin yapısını ve stratejilerini ortaya koymaya çalışan, bunu yaparken tümce ötesi yapısal ilişkileri, metnin ve söylemin niteliğini de göz önünde bulunduran bir yöntemdir. Başka bir ifadeyle, söylem çözümlemesi yapıyı kapsar, ancak onun da ötesine geçerek bağlamı, işlevi ve iletişim koşullarını da öne çıkarır; ölçünlü dilin yanı sıra, bireylerin konuşmaları, eğitim, cinsiyet gibi sosyokültürel bağlamda değişik dil kullanımlarını da yorumlamaya katmayı gerektirir. Günümüzde, inandırıcılığı üst düzeyde konuşmaları ve metinleri planlama ve üretme ile uğraşan bir alan olarak dikkat çekmektedir. Bu yönüyle toplumsal iktidarın nasıl kurulup sürdürüldüğünü araştıran çalışmalar için temel oluşturmaktadır (Kocaman 1996: 1-3). Söylem çözümlemesi dilin biçimiyle değil, dille neyin gerçekleştirildiğiyle, dilin dilbilgisel boyutunun ötesindeki sosyokültürel işleviyle de ilgilenen bir yöntemdir. Ayrıca günümüzde bireyin sadece ideolojiyi, siyasetçilerin söylemlerini, basın-yayın-medya yoluyla insana ulaşan bildirimleri değil, etrafında hatta dünyada olup bitenleri anlayabilmek için bile söylemin ideolojisinin bir söylem içerisinde – her söylemin bir bakış açısı, ideolojisi vardır – nasıl oluştuğuna, bunun nasıl değiştirildiğine ve yeniden üretildiğine bakması bir zorunluluk haline gelmiştir.

Van Dijk (1997) söylem çözümlemesi modelini oluşturmadan önce söylemin temel ilkelerini belirleyip tanımlamıştır:

*Söylem analizi metin (yazılı) ve konuşma (sözel) halinde bulunan söylemler üzerine odaklanır. Yazılı ve sözlü söylemler, herhangi bir ekleme yapılmayan, veya sterilizasyondan geçmeyen, gerçekliğini, doğrallığını ve o halini koruyan gerçek datalardır.

*Söylem, söylemin yerel ve genel bağlamı içinde incelenir; bağlamı meydana getiren parçalar: Söylemin geçtiği yer ve zaman, taraflar ve bu tarafların iletişimleri ve sosyal roller, konuyla ilişkili sosyal bilgiler, normlar ve değerler, kurumsal ve örgütsel yapılarıdır.

*Söylem, sosyo-kültürel bağlam içinde doğal bir biçimde meydana gelir. Dil kullanıcıları, grupların, kurumların ya da kültürlerin bir üyesi olarak iletişim faaliyetlerinde birbirlerinden soyutlanamazlar; çünkü, birbirleriyle ilişkilidirler.

*Söylemin başarısı çizgisel (linear) ve ardıldır. Yani, söylem birimleri birbiri ardına gelen birimlere (her birim bir önceki ya da sonraki birimle ilişkili olarak) göre açıklanır. Ayrıca söylem dizisinde daha sonra yer alan unsurlar kendinden önce gelen unsurlara nazaran daha özel işlevlere sahip olabilmeye özelliğini de taşıyabilirler.

*Söylem analizi, söylemin düzeyi ve katmanlarıyla ilgilenmenin yanı sıra bunlar arasındaki karşılıklı ilişki ile de ilgilenir. Söylem düzeyleri söylem bileşenlerinin (sesler, kelimeler, sözdizimsel biçimler) farklı türlerini betimlemekle beraber söylemin farklı boyutlarını da (dilsel eylemler, etkileşim biçimleri) gösterir.

*Dil kullanıcıları ve analistler “anlam”la ilgilenir ve özel iki soru türü üzerinde odaklanırlar: “Bu durumda bunun anlamı ne?”, “neden bunu söyledi? ya da “bu durumda aslında kastettiği şey ne?”

*Genelde dil, söylem ve iletişim kurallı, hüküm verici etkinliklerdir. Bunlar, hem katı/kuralcı “her şey ya da hiçbir şey” dilbilgisi kurallarından, hem de esnek tartışılabilir etkileşim ilkelerinden oluşmaktadır.

*Söylem analizi sadece katı kurallara ya da ilkelere bağlı değildir. Buna ek olarak, söylem içinde bireylerin neleri ihlal ettikleri, görmezden geldikleri ve muallâkta kaldıkları üzerinde de durur (Barker ve Galasinski 2001: 63-64, akt. Çelik ve Ekşi 2008: 108-109).

Burada, J. Delisle’in söylem çözümlemesine dayanan yönteminde yine söylem çözümlemesi bağlamında dil, söz, söylem gibi kavramlarla dille düşünce arasındaki ilişkiyi ve söylemi çevreleyen öğelerin önemli kavramlar olduğu vurgulanmalıdır.

6. Çevrilecek Metinler İçin Bir İnceleme Modeli: ‘Yorumlayıcı Çeviri Yöntemi’ (YÇY)

J. Delisle (1982: 94)’e göre çeviriyi öğretmek demek, öğrenciye bir yetenek aktarmak değil, ona bir yapma biçimi öğretmek demektir. Çeviriyi öğretecek bir çeviri yöntemi ise anlama nasıl ulaşılabileceğini, varış dilinde bu anlamın nasıl ifade edilebileceğini öğretebilmeli ve bunların nasıl öğretileceği sorularına da yanıt verebilmelidir. Profesyonel nitelikte bir çeviri eyleminin belirlenen bir amaca hizmet etmesi için, çevirmen adayının dil yapılarını nasıl kullanacağını bilmesi ve bu bilgilerini de çeviri eylemine yansıtabilmesi gerekir; fakat, bunu yaparken dil yapılarının anlamın taşıyıcıları olduğunun bilincinde olmalıdır.

J. Delisle, çeviri sürecini, bu süreçte çevirmenin edimini, yerine getirmesi gereken görevleri betimler; çevrilecek metinlerin incelenmesi için genel bir şema ortaya koyar. Profesyonel çeviri eğitiminde öğrenciye kazandırılmak üzere edebiyat dışında kalan metinler ve yazı dili kurallarına göre ‘İngilizce-Fransızca’ çeviri yönünde hazırlanmış metin ve alıştırma örnekleri içeren genel bir alıştırma yöntemi sunar. Yöntem, uygulamalı çeviri eğitimi dersleri için dilbilimsel olmaktan çok, metinbilimsel bir düzlemde, öğrenciye dilin bilinçli kullanımı yönünü keşfettirecek bir sisteme göre düzenlenen 23 metin içerir. Bu izlenince, bir çeşit düşünce jimnastiği oluşturarak çevirinin temel kuralları üzerine dikkat çekmek, bir farkındalık oluşturmak içindir. J. Delisle’in yönteminin uygulama ile somutlaştığı yirmi üç ana alıştırma yöntemini kapsayan seminer/ders amaçlarını topladığı ana başlıklar şöyledir (Delisle 2001):

- * Anlamlama ve anlam eşdeğerlikleri,
- * Cümlesel ve bağlamsal eşdeğerlikler,
- * Metin açıklaması,

- * Yorumu açık çeviri,
- * Anahtar kavramların saptanması,
- * Sözcük yorumlaması,
- * «Aktarma», «yeniden ortaya çıkarma» ve «yeniden yaratma»,
- * Bağlamı yeniden yaratma ve örneklemeli yaklaşımlar,
- * Açıkça söylenmeden anlatılmış ifadelerin hesaplanması,
- * Sözdizimsel yapıların aşılması,
- * Fransızca'da süperlatif – İngilizce'de komparatif,
- * Zamirli cümle şekilleri,
- * Belirtme yansıması ve «dolaylı» yansıma,
- * Çevirinin somut güçlükleri,
- * Tekrarlamaların yeniden düzenlenmesi,
- * Eğretilmeler,
- * «This» göstericisi,
- * Metinsel kurgu,
- * Deyimler ve basmakalıp sözler,
- * Göndermeler ve çağrışımlar,
- * Öğretme bağlamında gözden geçirip düzenleme.

Araştırmacı M. Pop da (2011: 121), bir adım daha ileri giderek, çeviri öğretim yöntemlerinden hareketle çevrilecek olan metnin çözümlenmesi için yedi aşamalı bir çözümlenme modeli önerir. Bu öneriye göre yöntemin 1. Kuramsal temeli 2. Amaçları 3. Uygulama alanı 4. Hedef kitlesi 5. Modelin öğretim etkinliğinin hangi aşamasında kullanıldığı 6. Öğrenci ve/veya öğretim elemanının geçirdiği aşamalar 7. Çözümlenme tablosunda yer alan temel unsurları saptanır. M. Pop'un bu çözümlenme modeli çerçevesinde YÇY'ne göre çevrilecek olan bir metnin çözümlenmesi şöyledir:

Kuramsal temel: Yorumlayıcı Anlam Kuramı'na dayanır.

Amaçları: Çevrilecek metnin anlama amaçlı çözümlenmesi;

Uygulama Alanı: Çeviri eğitimi (başlangıç düzeyi için);

Hedef kitle: Çeviri bölümü birinci sınıf öğrencileri;

Eğitimdeki uygulama alanı: Öğrenim etkinliği (çeviriye hazırlık aşaması), değerlendirme etkinliği (anlamın doğrulanması);

Uygulama koşulları: Çevrilecek metnin okunması; kaynak metindeki düşüncelerin yeniden düzenlenmesi; anlamın sağlamasını yapmak için anlamın yeniden ifade edilmesi; hataların nedenlerinin araştırılması.

İçerik: Aşağıdaki gibi metnin tümünü anlamayı sağlayacak iki alt bölümden oluşur:

Makrometinsel ölçütlerin analizi: Yazar, okur, makrometin (macrotecte), üretim durumu, metnin amacı. Yöntem, her ölçütü ayrıntılı, sentezi bütünüyle inceler.

Etkin okuma: “Synthétique” (ana fikir, yan fikirler, nedensellik bağları vb.nin bulunması amacıyla yapılan okuma) ve “analytique” (biçimsel etkilerin tanımlanması veya metnin söylemediği, ele vermediği yanlış kullanımların, imâların, sözcüklerin baş harflerinden oluşan kısaltmaların açıklanması) (Pop 2011: 121-122).

YÇY'ne göre işlenecek olan derslerde kullanılan metinlerin her biri, dilin farklı bir özelliğini, metnin anlamına ulaşmanın yolunu öğretmeyi amaçlayan alıştırmalara göre seçilmiştir; çeviri işlemi sırasında çevirmenin çeviri parkurunun bilişsel mekanizmasının işleyişini; Yorumlayıcı Anlam Kuramı'nın öngördüğü gibi, anlamlama/kavrama ve anlam eşdeğerliğini bulmaya ve çeviri işi bittiğinde varış dilinde varış dilinin düzgün kullanımını da gözeterek yeniden ifade edilen anlamın gözden geçirilip sağlamanın yapılmasına yöneliktir. Önerilen metin sayısı sabit olmayıp gerektiğinde azaltılıp çoğaltılabilir. Aslında, "dilin düzgün kullanımı" bir yerde çeviri öğretimindeki yöntemin amacıdır ve dili düzgün kullanmak için de çevirmenin kaynak metni anlayacak kadar 'anlama yeteneği' ve yorumlayarak ulaştığı anlamı doğru bir şekilde yeniden "yazabilme yeteneğine" sahip olması gerekmektedir (Delisle 2001: 92). "Dilin düzgün kullanımı" dört temel alandan oluşur:

1. Dilin yazı kuralları,
2. Sözcük yorumlaması (metinbilimde ya da çeviri öğretiminde çok önemsenen sözcük yorumlaması kendi içinde, a. Tek anlamlı sözcüklerin "aktarılması", b. Dil sistemlerindeki alışılmış şekillerin "yeniden düzenlenmesi" ve c. Bağlamın yeniden yaratılması, biçiminde gerçekleşir),
3. Biçimsel özelliklerin yorumlanması,
4. Metinsel örgü (Metnin iç tutarlılığını sağlayan mantıksal süreci çeviriye taşıyabilme).

Bu çalışma ile öncelikle J. Delisle'in önerisi kapsamında çeviri seminerlerinde/derslerinde uygulanacak yöntemin öne çıkan düşünsel verilerini ortaya koymak ve okuyucuların bu yöntemle tanışıklık kazanmalarını sağlamak hedeflenmişti. Çalışmanın hacmini sınırlandırmak adına burada yöntemin yalnızca bir kesiti ele alındı; çünkü uygulamanın her alıştırmaya için ayrıntılı açıklaması her şekilde soyut kalacaktı. O nedenle, daha detaylı bir irdeleme ve görgül sınama bu çalışmanın sınırını, kapsamını aşmaktadır. Dolayısıyla uygulama ile olan somut bağıntıları ve uygulanabilirliği bu çalışmayı izleyecek olası çalışmaların bir yükümlülüğü olarak ortaya çıkmaktadır. Yöntemde yer alan dilin doğru kullanımını öğretmeyi hedefleyen alıştırmalar, uygulamacılar tarafından herhangi bir yabancı dil ve Türkçe, en azından Fransızca-Türkçe dil çifti bağlamında eğitim alanında etkinleştirildikten sonra elde edilen sonuçlar tartışılmalı, uygulanabilirliği somutlaştırılmalı; gerekirse metin seçiminde değişikliklere gidilmeli, yöntem güncellenmeli, diğer yöntemlerle karşılaştırılmalı olarak geliştirilmelidir.

7. Çevirmen

Yöntemin dayandığı Yorumlayıcı Anlam Kuramı çerçevesinde çevirmen,

zayıflıklarıyla ya da yeteneğiyle, kişisel tepkileri ve uyarılma yeteneğiyle birey değil, fakat bir metni anlayıp onu birtakım entelektüel işlemlerden geçirdikten sonra başka bir dilde yeniden oluşturan çeviri öznesidir (sujet traduisant)"; dünya kültürünün bekçisi ve yayıcısı; "iletişim kurmak isteyen bir yazar ile okuduğunu anlamak isteyen okuyucu arasında bir aracı; öte yandan özgün metnin okuyucusu, ama herhangi bir okuyucu değil, ayrıca metni ve metinden çıkardığı anlamı ikinci kez yayan (Lederer 1994: 12-13);

çeviri eylemini gerçekleştiren kişi ve “anlamın öznesi”dir. Anlam Kuramı’nda da, YÇY’nde de çevirmen ön plandadır. Çeviribilimin merkezine çevirmeni koyan kuram ve yaklaşımlar yanında yine aynı gerekliliği vurgulayan birçok çalışma arasındaki daha yeni çalışmalardan birinde araştırmacı Nicolas Froeliger çevirmenler, “*her zaman diller, kültürler, uzmanlık alanları arasındaki sınırdaki eşikte duran kişilerdir*” (Froeliger 2005: 2-3) ifadesini kullanır.

J. Delisle, çevirmenin nitelikleri üzerine görüşlerini ortaya koyduktan sonra, hâlâ alanın önemli bir sorunu olmaya devam eden, çeviri eğitimi alanlardan çok bu konuda bir eğitim almadığı halde piyasada çeviri yapan çift dilli birey ile mesleki eğitim almış bir çevirmen arasındaki farkı betimler; neden herkesin çeviri yapmaması, sadece profesyonel çevirmenlerin çeviri yapması gerektiğini açıklar. N. Froeliger (2005: 2)’ye göre ise her gün gazeteciler, basın ve medya çalışanları, diplomatlar, acelesi olan patronlar ve diğerleri “çeviri yazarı” olabilirken bir yandan da yine çeviri yapan ve gündün güne gelişen otomatik araçlar vardır. Bu arada piyasa, çevirmen olmayanların yaptıkları çevirilerle dolu iken profesyonel çevirmenler çeviri işiyle gittikçe daha az uğraşmaktadırlar; ya da çeviri mesleğini yaparken çeviri işiyle uğraşmanın yanı sıra çalıştıkları kurumda yayıncılık, redaktörlük, editörlük, düzeltmen vb. gibi başka hiçbir meslekte olmadığı kadar çok farklı işler yapmaktadırlar. Oysa proaktif çeviribilim⁵ çevirmenlerin karşılaştıkları somut sorunların etrafında yapılanmalıdır. Bu süreçte artık çevirmenler yapmaktan söylemeye, çeviribilim ise söylemekten yapmaya geçebilir ve geçmelidir. İşte bu çeviribilim, kaliteli çeviriler ortaya koymak amacıyla uygulamaya ağırlık veren bir bilim dalı olacak, yanı sıra birbiri ardına çevirmenler yetiştirmeye de katkıda bulunacaktır. ‘Bunlar, sadece çeviri işiyle uğraşan profesyonel çevirmenler olacaklar; kendilerine sebat etme ve dirençle bu işe devam etme arzusu veren bu mesleği severek yapacaklar[dır]. Böylece severek yaptıkları çeviriler işlevselliği devam eden çeviriler, kendileri de kalıcı çevirmenler olacaklar[dır]’ (agy.: 2). Görünen o ki, çevirmenler başka işlerle hayatını kazanırken piyasanın çeviri eğitimi alamamış çevirmenlerce yapılan çevirilerle dolu olması gerçeği Türkiye dışındaki ülkeler için de geçerlidir.

J. Delisle de çeviriyi sadece mesleki eğitim almış çevirmenlerin yapması gerektiğini belirtir; çevirmenin öznitelikleri üzerinde durur:

Analiz ve sentez yapabilme kapasitesi, ‘dilsel’ sorunlara ilgi, tek başına çalışabilme, çalışmakta olduğu konuya yoğunlaşabilme, yöntem kullanarak ve yeterli bir şekilde çalışabilme kapasitesi, büyük bir merak, entelektüel olgunluk, eleştirebilme yeteneği, algılama yeteneği... (Delisle 1982: 43-44).

Çeviri eğitimi sırasında öğrencilere kazandırılabilinecek olan bu nitelikler bugün çeşitlenerek artmıştır. Mütercim Tercümanlar Ulusal Akreditasyon Kurumu (NAATI)’na göre bir sözlü çevirmende aranan nitelikler ise şöyle sıralanmaktadır: Analitik düşünme ve sezgi, seri düşünme, farklı konuşmacılara, aksanlara ve konulara çabuk uyum sağlayabilme, dikkatini odaklayabilme gücü, anlamı hızlı bir biçimde kavrayabilme, fiziksel ve sinirsel ortalamanın üzerinde zorlamalara dayanma gücü, mükemmel bir bellek, toplum içinde konuşabilme sanatı, hoş bir ses tonu, yüksek

⁵Traduction proactive: Beklentileri önceden sezebilen, çeviri olgusunun sorumluluğunu alabilen, çevirmenlerin karşılaştıkları sorunlar etrafında gelişmesi gereken bir çeviribilim.

düzye de entelektüel merak ve mutlak entelektüel bütünlük, zarafet ve diploması (Taylor-Bouladon 2001: 48, akt. Doğan 2001: 84-85).

Yorumsal/yorumlu çeviri kategorisindeki bir çeviri etkinliğinin sonunda çevirinin başarısı dile ya da dillere değil, yeteneği ve zevkleri ile çeviriyi yapan çevirmene bağlı olacaktır (Lederer 1987: 16). Çünkü varış metnini ‘yeniden ifade etme’ nin kalitesi çevirmene, onun kalemini kullanmadaki ustalığına, yeteneğine, varış dili bilgisi ile konu hakkındaki bilgi düzeyine (Lederer 1994: 13) ve ‘anlama yeteneği’ ne bağlıdır. Çevirmenin başarılı olması, bunların dışında, zihin araştırmaları, sinirdilbilim ve bilişbilim çerçevesinde yürütölen araştırmaların ortaya koyduğu çevirmende olması gereken özellikler gibi daha başka koşullara da bağlıdır. Özellikle eğitimcilerin daha iyi bildiği gibi insanın bilişsel, duyuşsal, ruhsal, bedensel, ahlâksal, toplumsal, vb. gelişimi değişik yaşlardaki öğrenme süreçleri, öğrenmede bireysel ayrımlar vb. bireyden bireye farklılık gösterir. Kuşkusuz bu farklılıklar mesleki çeviri eğitimi sonunda elde edilen değişik düzeydeki kazanımlarla daha da artacak, belirginleşecek ve ortaya çıkan çeviri ürünleri de ister istemez birbirinden farklı olacaktır.

Sonuç

YÇK, çevirmenin metnin anlamına ulaşma ve onu varış dilinde yeniden oluşturma sürecini ve bu bilişsel sürecin işleyişini açıklığı kavuşturması nedeniyle erek odaklı, süreç odaklı, hatta belki bilişsel kaygılı-güdümlü bir bakış açısı ile çevirmeni merkeze alan bir kuram olma özelliklerini içinde barındırmaktadır. Kuram’ın açıklığı kavuşturduğu noktaların yanında çeviriyle ilişkili, çeviride anlama ulaşmaya yarayan disiplinler ve genelde insanın zihinsel fonksiyonlarının sırlarını aydınlatma çabasındaki bilişsel psikolojinin elde ettiği veriler gibi başkaca kuramsal dayanaklar da vardır. Ancak bunlar çevirmenin zihninde olup bitenleri tüm açıklığıyla anlayabilmek için henüz yeterli değildir. Ayrıca, çevirinin bu disiplinlerden ne ölçüde yararlanabileceği konusu da belirsizdir. Ancak yine de Anlam Kuramı bağlamında çeviri eğitimine ilişkin tüm kuramsal söylemler, düşünömler bir araya gelmiş ve YÇY ile de uygulanmaya konmuş gibi görünmektedir. Bu çalışma, anlamın kaynak dilden – sözlü ya da yazılı – çıktıktan ve çevirmen tarafından alımlandıktan, sözcüklerden sıyrıldıktan sonra belleğinde şekillendiği çevirmenle çok sıkı bir ilişki içinde olduğunu somutlaştırmaktadır. “Her algıya mutlaka bir yorumun eşlik etmesi” gibi kuramın betimlediği, çevirmenin çeviri sırasında zihninin işleyişinde insana özgü, evrensel genel geçer bir işleyiş söz konusudur; fakat doğal olarak bu işleyiş bireyden bireye farklılık gösterir. Çeviribilimin etkileşim halinde olduğu bilim dalları her biri kendine özgü yeni özellikler taşıyan bir çeviri etkinliği esnasında çevirmenin zihnindeki mekanizmanın işleyişini, orada ne olup bittiğini tam olarak açıklayamamaktadır. Bu demektir ki, anlama ulaşmak her zaman mümkün olmayacak, hep eksik bir taraf olacak; aynı yapıtın birbirine benzemeyen çevirileri ortaya çıkabilecektir. Buna rağmen bu çalışma kapsamında mükemmel olmasa da bir yere kadar çevirinin öğretilebileceğine olan inancın sonucu, uygulamanın dizgeleştirilmesi ile ortaya konulan YÇY’nin düşünsel çerçevesi ortaya konmaya çalışıldı. Çevirinin nasıl yapılacağı konusunda öğrencilere yöntemsel, teknik bir çerçeve sunmak isteyen çeviri eğitimcisi için bu noktada yapılması gereken, J. Delisle’in kullandığı metinlerin türsel ve işlevsel açıdan benzerlerini kullanarak somut olarak nasıl bir uygulama yöntemi benimsediğini ve öğrencilerin de hangi somut teknikleri işletmesi gerektiğini kendilerine uygulamalı göstermek olacaktır. Bunun için öncelikle Fransızca-Türkçe dil çifti bağlamında bu iki

dilin öznel nitelikleri ve Türk öğrencilerini göz önünde bulundurarak yapılan bir metin dizisi oluşturulup uygulamaya konulması ve böylece yöntemin sınanması gerekmektedir. Sonrasında ise, metin seçkisi güncellenerek yöntemin iyileştirilmesi ve geliştirilmesi sağlanabilir. Sonuç olarak J. Delisle'in 1980 yılında sunduğu doktora tezi ile gündeme gelen çeviri yöntemini tanıtan kitabının sonraki yıllarda İngilizceye (1989), Çinceye (1988) ve İspanyolcaya (1997) çevrildiği göz önüne alınarak dikkate değer olduğu varsayımından hareketle, çeviri eğitiminde, M. Pop'un önerdiği gibi, hiç olmazsa başlangıç düzeyindeki genel çeviri derslerinde, kısa metinler çerçevesinde, birinci sınıf öğrencileri ile çeviriye yeni başlayanlara hitap eden bir yöntem olarak kullanılabilir.

Kaynakça

- Çelik, H.- Eksi, H.** (2008). "Söylem Analizi". *Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, Sayı 27, Cilt 1, s. 99-117, 8 Ocak 2013 tarihinde www.academia.edu/1476716/SOYLEM_ANALIZI adresinden erişildi.
- Delisle, J.** (1982). *Analyse du discours comme méthode de traduction. Initiation à la traduction française de texte pragmatiques anglais, Théorie et pratique* (2ème édition). Ottawa: Ed. De l'Université d'Ottawa.
- Delisle, J.** (2001) *Analyse du discours comme méthode de traduction. Initiation à la traduction française de texte pragmatiques anglais*(1982). *Çeviri Yöntemleri İçin Söylem Çözümlemesi*. (J. U. Derkunt Çev.). İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları (1980).
- Doğan, A.**, (2009). *Sözlü Çeviri, Çalışmaları ve Uygulamaları* (2. Baskı). Ankara: SFN LTD.ŞTİ.
- Elliott, R.** (1996). *Discourse analysis: exploring action, function and conduction social texts*. Marketing Intelligence & Planning. 14, 6, 65.
- Froeliger, N.** (2005). "Placer le traducteur au coeur de la traductologie". *Meta 50. Anniversaire, Presses de l'Université de Montréal*, volume 50, n°4, décembre: www.erudit.org/livre/meta (Erişim tarihi: 06.05.2012)
- Göktaş, N.**, "Çeviride Anlam: Yorumlayıcı Anlam Kuramı Işığında Bir Sorunsallaştırma ve Gerekçeleştirme Denemesi", *Frankofoni Dergisi*, Sayı 25, 329-341, Ankara 2013.
- Göktaş, N.**, "La théorie interprétative de la traduction (La TIT) Sous Ses Différents Aspects", *Littera Edebiyat Yazıları Dergisi*, Çeviribilim Özel Bölümü, Cilt: 32, Haziran 2013, 167-178, Ankara 2013.
- Guidère, M.** (2010). *Introduction à la traductologie, Penser la traduction: hier, aujourd'hui, demaine* (2ème editon), De Boeck, Paris.
- Kocaman, A.** (1996). "Dilbilim söylemi", *Söylem Üzerine içinde*, s.1-16, Yayına Haz: Prof. Dr. Ahmet Kocaman. Ankara: Hitit Yayınevi.
- Lederer, M.** (1981). *La traduction simultanée-fondements théoriques*. Lettres Modernes. Paris: Minard.
- Lederer, M.** (1987). "La théorie interprétative de la traduction". *Le Français dans le monde*. Recherches et applications, Août-Septembre 1987, no spécial, p.11-16, Paris.
- Lederer, M.** (1994). *La traduction aujourd'hui, le modèle interprétatif*. Paris: Hachette.
- Musampa, E. K.** (2011). "L'environnement cognitif du traducteur et l'interdisciplinarité dans la pratique de la traduction". *Synergies Roumanie n° 6*, pp. 29-40, www.erudit.org/livre/meta (Erişim tarihi: 07.11.2012)
- Pop, M.** (2011). "Modèles d'analyse des textes à traduire (TAT), appliqués dans l'enseignement de la traduction". *Professional Communication and Translation Studies*.4 (1-2), p. 117-126, www.erudit.org/livre/meta (Erişim tarihi: 07.12.2012).
- Seleskovitch, D.** (1968/1975). *Language, langue et mémoire, Etude de prise de notes en interprétation de conférence*. Paris: Minard.
- Seleskovitch, D. et Lederer M.** (2001). *Interpréter pour traduire*. Paris: Didier Éruditions.
- Sözlükler**
- Le Nouveau Petit Robert* (2010). Paris.
- Türk Dil Kurumu.** (1983). *Türkçe Sözlük* (Genişletilmiş 7. bs). Ankara: TDK Yayınları.